בס"ד, ט' כסלו התשפ"ז

ערכין ב' – נדרי ערך ודמים, יורש בקרבן, וחיוב קטנים ועבדים במצוות

שאלות:

1. אלחנן נדר את ערכו של בני החולה שלא שווה כלום. האם הוא חייב לשלם?

נדרי ערך ודמים

המשנה פותחת את המסכת ואומרת ש"הכל מעריכין ונערכין, נודרין ונידרין". המעריך הוא מי שאומר "ערכו של פלוני עלי", וחייב לתת להקדש את הסכום שהתורה קבעה לפי גיל ומין של פלוני, והנערך הוא פלוני עצמו. הנודר הוא מי שאומר "דמיו של פלוני עלי", וחייב לתת את שוויו של פלוני אילו נמכר כעבד, והנידר הוא פלוני עצמו.

- כולם, כהנים לוים ישראלים נשים ועבדים, נכללים בארבעת הדינים האלה.
- טומטום (בלי סימני זכר או נקבה) ואנדרוגינוס (עם סימני שניהם) נודרים, נידרים ומעריכים, אבל לא נערכים, כי התורה קבעה ערך רק לזכר ודאי ולנקבה ודאית.
- חרש, שוטה וקטן נידרים ונערכים, אבל לא נודרים ולא מעריכים, כי אין להם דעת.

הגמרא שואלת על כל אחד מארבעת הדינים במשנה: מה הכלל "הכל" בא להוסיף?

- "הכל מעריכין": לאתויי מופלא סמוך לאיש, ילד בן שתים עשרה שנה ויום אחד. הוא עוד לא איש עד שיביא שתי שערות, אבל בודקים אותו ואם הוא יודע לפרש לשם מי נדר, הנדר שלו מחייב.
- "הכל נערכין": לאתויי מנוול (מאוס) ומוכה שחין, שלא שווים כלום אילו נמכרו. הגמרא מסבירה שהיינו חושבים שהם לא נערכים, כי הפסוק "אִישׁ כִּי יַפְלִא נֶדֶר בֶּעֲרְכְּךָ נְפָשֹׁת לַד'" מקיש ערכין לדמים, ומי שאין לו דמים אין לו ערך. לכן הפסוק אומר "נְפָשֹׁת", שמלמד שכל נפש נערכת.
- "הכל נודרין": לא בא להוסיף כלום, ושנו אותו רק כי "הכל נידרין" נצרך.
- "הכל נידרין": הגמרא שואלת: הרי טומטום ואנדרוגינוס וחרש שוטה וקטן שנויים במפורש במשנה, וגם פחות מבן חודש וגו' שנויים במפורש בהמשך הפרק, אז לאתויי מי? ועונה שלאתויי פחות מבן חודש (שלא נערך, אבל דמיו נידרים), ושנו אותו גם בהמשך כי "תני והדר מפרש": כי יש מקרים שהתנא שונה כלל ואחר כך מפרט.

2. אביו של אלעד הפריש קרבן ומת. האם אלעד סומך עליו את ידיו כשהוא מקריב?

יורש בסמיכה ובתמורה

הגמרא מבררת מה "הכל" מוסיף במשניות אחרות, ושואלת על "הכל סומכין" (סמיכה: הבעלים סומך את ידיו על ראש הקרבן) ועל "הכל ממירין" (תמורה: מי שאומר על בהמת חולין שהיא תמורת קרבן, ושתיהן קדושות): לאתויי מאי? ועונה שלאתויי יורש, מי שאביו הפריש קרבן ומת לפני שהקריבו, ושלא כ**רבי יהודה** בברייתא שאומרת שיורש סומך וממיר, ו**רבי יהודה** אמר שיורש לא סומך ולא ממיר.

להארות: dafspoiler@gmail.com

- הגמרא שואלת: מה טעמו של **רבי יהודה**? ועונה ש**רבי יהודה** לומד מהמילה "קָרְבָּנוֹ" בסמיכה: ולא קרבן אביו. הוא לומד תחילת הקדש (תמורה, כשמחילים קדושה על הבהמה) מסוף הקדש (סמיכה, שסמוכה לשחיטה): כמו שיורש לא סומך בסוף ההקדש, כך הוא לא ממיר בתחילתו.
- **חכמים** לומדים מ "וְאִם הָמֵר יָמִיר" (לשון כפולה) לרבות את היורש בתמורה, ולומדים סוף הקדש מתחילת הקדש: כמו שביורש יש תמורה, כך יש סמיכה.

הגמרא שואלת: מה **חכמים**, לומדים מהמילה "קָרְבָּנוֹ"? ועונה שהם לומדים: קרבנו ולא קרבן גוי, קרבנו ולא קרבן חבירו (ישראל לא סומך על קרבן גוי או חבירו), ולרבות כל בעלי חוברין לסמיכה (מי שהביאו קרבן בשותפות, שכולם סומכים).

הגמרא שואלת: האם **רבי יהודה** לא לומד את דין בעלי החוברין? ועונה שאו שהוא לא לומד את הדין או שהוא סובר שגוי וחבירו יכולים להילמד מ"קרבנו" אחד (כי ברור שהם לא "קרבנו", ורק קרבן האב צריך פסוק, שהיינו חושבים שהיורש נחשב בעליו), ונשארים לו שני "קרבנו" (מתוך שלוש הפעמים שהמילה כתובה בסמיכה): אחד למעט קרבן אביו ואחד לבעלי חוברין.
הגמרא שואלת: מה **רבי** יהודה לומד מ"וְאִם הָמֵר יָמִיר"? ועונה שהוא לומד לרבות אשה: כל עניין התמורה כתוב בלשון זכר, ולכן "וְאִם הָמֵר יָמִיר" בא לרבות אשה. הגמרא שואלת: ו**חכמים** מנין לומדים אשה? ועונה שמהו' היתירה של "וְאִם", ו**רבי יהודה** לא דורש ו' יתירה.

3. בנו הקטן של דוד יודע להתעטף בטלית. האם הוא חייב בציצית?

חיוב קטנים ועבדים במצוות

הגמרא שואלת על ברייתא ש"הכל חייבין" בסוכה, בלולב, בציצית ובתפילין: לאתויי מאי? ועונה שבסוכה לאתויי קטן שלא צריך לאמו (כשהוא מתעורר משנתו הוא לא קורא לאמו), בלולב קטן היודע לנענע, בציצית קטן היודע להתעטף, ובתפילין קטן היודע לשמור תפילין, שאביו קונה לו תפילין.

הגמרא שואלת: "הכל חייבין בראייה" (לעלות לרגל ולהביא קרבן ראייה) לאתויי מאי? ועונה לאתויי מי שחציו עבד וחציו בן חורין (עבד של שני שותפים ששיחרר אותו אחד מהם), עבד רגיל פטור מראייה (נלמד מפסוק).

- לדעת **רבינא** מי שחציו עבד וחציו בן חורין פטור מהראייה. לדעתו הגמרא עונה לאתויי חיגר ביום הראשון של החג (שפטור מעליה לרגל), שהיה פטור והתרפא ביום השני, ולכן הוא חייב בשני.
- הגמרא מקשה שזה מתאים רק למי שסובר שכל ימי החג "תשלומין זה לזה" (כל יום חיוב בפני עצמו, ולכן מי שהיה פטור ביום אחד חייב להקריב ביום אחר). אבל למי שסובר שכולם "תשלומין לראשון" (מי שלא התחייב ביום הראשון לא מקריב אחר כך) לאתויי מאי? ועונה שלאתויי סומא באחת מעיניו, שחייב בראייה, ושלא כדעת **יוחנן בן דהבאי** שאמר משום **רבי יהודה** שהוא פטור. הוא לומד מהפסוק "שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל זְכוּרְךָ אֶל פְּנֵי הָאָדֹן ד'", שכתוב בו "יראה", שאפשר לקרוא "יִרָאֶה" (רואה), אבל הקריאה היא "יֵרָאֶה" (נראה). לכן דורשים: כמו שהקדוש ברוך הוא בא לראות אותך בשתי עיניו, כך הוא בא ל'היראות' לך בשתי עיניך (רש"י).

- תירוץ נוסף: לעולם לאתויי מי שחציו עבד וחציו בן חורין, ואין קושיה גם לדעת **רבינא**, כי דבריו מתייחסים למשנה בגירסה הראשונה, והמשנה שמחייבת בראייה מתייחסת למצב אחרי ש**בית הלל** חזרו בהם, ולדעת כולם הוא נחשב משוחרר.

  - **בית הלל** אמרו במשנה ראשונה שמי שחציו עבד וחציו בן חורין עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד. **בית שמאי** אמרו להם שתיקנו את רבו, אבל לא את עצמו: הוא לא יכול לישא שפחה (כי חציו בן חורין) ולא בת חורין (כי חציו עבד), והרי העולם נברא לפריה ורביה, "לֹא תֹהוּ בְרָאָהּ לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ"! לכן מפני תיקון העולם כופים את רבו לשחרר אותו, והעבד כותב שטר חוב לאדון על חצי דמיו.
    בית הלל חזרו להורות כדברי **בית שמאי**, ולכן במשנה אחרונה הוא כמשוחרר וחייב בראייה, ורק לפי המשנה ראשונה, לדעת **רבינא**, הוא פטור.

- הגמרא שואלת: "הכל חייבין בתקיעת שופר" לאתויי מאי? ועונה שלאתויי קטן שהגיע לחינוך, שעליו שנינו שאין מעכבים אותו מלתקוע ביום טוב.
הגמרא שואלת: "הכל חייבין במקרא מגילה" ו"הכל כשרין לקרות את המגילה" לאתויי מאי? ועונה (בתחילת הדף הבא) לאתויי נשים, כמו ש**רבי יהושע בן לוי** אמר שנשים חייבות במקרא מגילה (וכשרות גם להוציא גברים ידי חובתם), כי גם הן היו באותו הנס.

והגמרא ממשיכה בדף הבא לשאול על עוד ביטויי "הכל" בברייתא: זימון, זיבה, טומאת מת ועוד.